

КРЕАТИВНИЙ ОБЛІК В НАЦІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Проведено аналіз праць вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячених креативному обліку. Доведено існування умовно-креативного напрямку обліку, визначено його сутність та місце у складі бухгалтерського обліку

Постановка проблеми. Перехідний період в розвитку бухгалтерського обліку в Україні характеризується протистоянням представників ідеологій “соціалістичного” та “капіталістичного” обліку. Дискусія на тему “Який облік є кращим (достовірним, інформативним), радянський чи ринковий?” триває і по сьогодні. На жаль, до цієї дискусії залучилась лише незначна кількість науковців, більшість українських вчених і дослідників-обліковців, особливо “нове” покоління, досить кон’юнктурно, і вже постфактум, досліджують особливості впровадження зарубіжних напрацювань в національну систему бухгалтерського обліку (НСБО). Однак, на нашу думку, в переважній більшості випадків такі “поверхневі” дослідження та спроба особистої інтерпретації міжнародних моделей обліку (IAS/IFRS, US GAAP, Директиви ЄС), без глибокого аналізу їх сутності, зумовлює виникнення недоречностей та проблем в методології бухгалтерського обліку.

Тому однією із нагальних задач розвитку бухгалтерського обліку в сучасних умовах в Україні є адаптація ринкових облікових інституцій у вітчизняну практику. Однак їх новизна, незважаючи на наявність досліджень з даної тематики, зумовлює виникнення невирішених питань в бухгалтерському обліку.

Залишаються недостатньо розробленим питання можливості існування креативного обліку, хоча дане поняття широко використовується в обліковій літературі, його взаємозв’язок з обліковою політикою на рівні підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання креативного обліку і облікової політики в своїх працях розглядали О. Алат, Г. Бретон, Т.В. Барановська, Ф.Ф. Бутинець, К. Ванг, Х. Габрієлз, П.Є. Житний, О.А. Заббарова, Є.Є. Коміські, Ч.В. Малфорд, С.М. Міщенко, М.Р. Метьюс, М.С. Пушкар, М.Х.Б. Перера, Е. Райс, Я.В. Соколов, Х. Столови, Л.В. Чижевська та ін.

Метою дослідження є визначення можливості існування креативного обліку в національній системі бухгалтерського обліку та визначення перспективних напрямів досліджень в даній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз публікацій вітчизняних дослідників, присвячених креативному обліку. В останні роки українські дослідники достатньо часто приділяють увагу дослідженню креативного обліку. Для розвитку даного питання визначальною став переклад російською мовою праці австралійських вчених М.Р. Метьюса і М.Х.Б. Перери “Теорія бухгалтерського обліку”, в якій глава чотирнадцята має назву “Креативний облік”. Переважна більшість дослідників, розкриваючи проблемні питання креативного обліку, базували свої дослідження на цій праці, брали їх за основу або використовували її окремі елементи у своїх дослідженнях. Це, на нашу думку, зумовило виникнення певної одноманітності в розвитку даного питання в Україні.

Іншою проблемою і особливістю публікацій дослідників є відсутність емпіричних досліджень щодо застосування креативного обліку. Українські дослідники застосовують лише нормативний підхід, а це не дозволяє сформувати і довести нову теоретичну концепцію креативного обліку, оскільки, на нашу думку, формування нової теорії чи очищення бухгалтерського обліку від різноманітних надуманих концепцій можна здійснити лише на основі систематизації спостережень – позитивного підходу.

Протягом 2000-2008 рр. питанням креативного обліку в періодичних виданнях присвячували праці Г.М. Азаренкова, Я.В. Бахарєва, О.М. Головащенко, І.Н. Дмитренко, А.В. Рабошук, Т.Ф. Серєда, Л.Я. Тринька, А.В. Хмєлевська, Ю.Д. Чацкіс, К.С. Шапошніков та ін. Перелік питань стосовно креативного обліку, що виділялись дослідниками, представлено в табл. 1.

Таблиця 1. Проблемні питання креативного обліку (КО) в працях дослідників

№ з/п	Автор	Проблемні питання								
		Сутність КО	Взаємозв'язок КО з принципами обліку	Застосування КО на практиці	Етика бухгалтерів в контексті КО	Контроль КО	Взаємозв'язок облікової політики і КО	Історія виникнення КО	Причини і фактори виникнення КО	Значення КО (позитивне / негативне)
1	Азарєнкова Г.М., Буцька А.А. [1]		+	+					+	+
2	Дмитренко І.Н., Серєда Т.Ф. [8]	+		+	+	+	+			+
3	Головащенко О.М. [6]	+		+			+	+	+	+
4	Рабошук А.В. [16]	+			+		+	+	+	+
5	Тринька Л.Я. [18]	+	+		+		+		+	+
6	Хмєлевська А.В. [19]	+	+				+	+	+	+
7	Чацкіс Ю.Д. [20]	+			+			+		+
Разом		6	3	3	4	1	5	4	5	7

Більшість з проаналізованих авторів (О.М. Головащенко, І.Н. Дмитренко, А.В. Рабошук, Т.Ф. Серєда, Л.Я. Тринька, А.В. Хмєлевська, Ю.Д. Чацкіс) зазначають, що впровадження в українську методологію креативного обліку є закономірним явищем та має позитивний і негативний вплив на функціонування підприємства та його середовище. Лише Г.М. Азарєнкова і А.А. Буцька зазначають про креативний облік як суто негативне явище.

В монографічних виданнях питанням креативного обліку присвятили власні дослідження лише проф. М.С. Пушкар та проф. Ф.Ф. Бутинець.

У 2006 р. вийшла монографія проф. М.С. Пушкаря “Креативний облік (створення інформації для менеджерів)”, яка стала першою ґрунтовною працею в даному напрямі в Україні. Автор розуміє під креативним обліком творчий облік, який вимагає від облікових працівників організації фактів і правил їх групування виходячи з інтересів менеджменту з метою отримання знань про нові об'єкти спостереження [15, с. 90]. Креативний облік дозволяє знайти шляхи подальшого зниження затрат за рахунок раціоналізації процесів, операцій, методів організації праці. Для бізнесу креативний облік дає можливість знайти рішення, спрямовані на забезпечення конкурентних переваг за рахунок діагностування сильних і слабких сторін своєї діяльності, поглибленого вивчення тих об'єктів, що не розглядаються у фінансовому та управлінському обліку [15, с. 90].

Визначальною в праці проф. М.С. Пушкаря [15, с. 92] є теза про те, що креативний облік є окремим видом обліку, на рівні з фінансовим і управлінським обліком. На думку автора він має свою мету, інструменти регламентації, методи та користувачів. Таке твердження, на нашу думку, є помилковим, вже навіть виходячи з назви, оскільки фінансовий і управлінський облік орієнтовані на конкретні групи користувачів, виходячи з їх найменування, в той же час користувачами креативного обліку є лише внутрішні користувачі. Це твердження також стало підставою для критики іншими українськими дослідниками.

Проаналізувавши значну кількість зарубіжних публікацій, також слід відзначити, що погляди проф. М.С. Пушкаря на креативний облік не співпадають з розумінням креативного обліку в світовій практиці.

У 2007 р. проф. Ф.Ф. Бутинець в монографії “Альфа і омега бухгалтерського обліку або моя болісна несповідь” вступив у дискусію з М.С. Пушкарем, і зокрема зазначає, що “креативного обліку в повному розумінні цього слова, як такого немає і не може бути. ... кожен бухгалтер ... не може бути “циркачем”, “мрійником-утопістом”, не може по-своєму осмислювати дійсні факти та передбачати майбутнє корпорації” [3, с. 168]. Підтримуючи позицію проф. Ф.Ф. Бутинця вважаємо, що такого креативного обліку, якому присвячена монографія М.С. Пушкаря не існує та існувати не може.

Актуальні напрями розвитку креативного обліку: зарубіжний досвід.

Оскільки креативний облік як напрям досліджень виник в зарубіжних країнах, тому й кількість публікацій, присвячена цій проблематиці за кордоном та ступінь її розробки є значно більшою.

До найвідоміших дослідників креативного обліку слід віднести О. Амата [22], Ч.В. Малфорда та Є.Є. Коміскі [23], Х. Столови та Г. Бретона [26] та ін.

У своїх дослідженнях вони розкривають наступні питання:

- сутність та сфери використання креативного обліку;
- обмеження креативного обліку концепцією правдивого і справедливого представлення;
- бухгалтерська етика та креативний облік;
- національні особливості етики креативного обліку;
- маніпулювання звітом про прибутки та збитки;
- креативний облік як форма бухгалтерської маніпуляції;
- креативний облік та прозорість фінансової звітності;
- пошук креативних методів бухгалтерського обліку;
- крах компанії “Енрон” і креативний облік;
- корпоративні скандали і креативний облік;
- креативний облік і якість аудиту;
- вплив креативного обліку на показники фінансової звітності;
- креативний облік і фальсифікація фінансової звітності;
- креативний облік і концепція управління прибутком (earning management) та ін.

Значна кількість праць зарубіжних дослідників в сфері креативного обліку включає емпіричні дослідження на основі застосування економіко-математичних та статистичних методів.

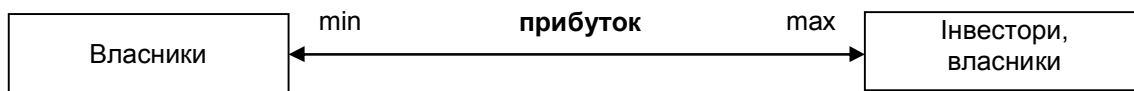
Креативний облік: докази існування, сутність та види. З введенням в дію Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” в національну облікову методологію було введено механізм, який одержав назву “облікова політика” – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності. Згідно ст. 8, п. 5, цього ж закону підприємство самостійно визначає облікову політику підприємства [11]. Відповідно на рівні підприємства з’явилась можливість самостійного вибору методів і процедур ведення бухгалтерського обліку. Це зумовлює можливість використання альтернативних варіантів ведення бухгалтерського обліку і одержання відмінних результатів, навіть за наявності однакових фактів господарської діяльності.

Поряд з обліковою політикою, значна кількість зарубіжних авторів, а в останні роки і вітчизняні автори (див. вище), використовують в дослідженнях поняття “креативний облік”. Розглядаючи історичні аспекти даного поняття, можна сказати, що подібні “творчі (креативні)” підходи використовувались майстрами бухгалтерського обліку ще наприкінці XIX ст. Про це свідчать дослідження І.Ф. Шерра, висвітлені в праці “Бухгалтерія і баланс” (1925), в якій виділено окремий додаток “Вуалювання балансу”, з метою виявлення хитрувань та знаходження засобів та способів для самостійного конструювання реального стану справ на підприємстві із завуальованого балансу. В своїй праці автор наводить приклад про застосування Лейпцігським Банком креативних методів обліку в операціях з акцептами “дочірніх” товариств.

Проф. І.Ф. Шерр зазначає, “що розробка теми вуалювання балансу дозволяє пролити світло на таємниці балансових майстрів, що ставлять своєю задачею на основі різноманітних мотивів, представити в найкращому або найгіршому світлі положення, становище і розміри майна підприємства та доходність останнього, ніж це впливає безпосередньо з правильного рахівництва, приховати ділові факти, майновий стан чи зобов’язання підприємства, затушувати їх, надати їм непрозорого вигляду, взагалі так перетворити майновий та результатний баланс за формою або змістом чи в обох цих напрямках, що для непосвячених дійсний стан справ стає замаскованим, завуальованим” [21, с. 455].

На нашу думку, значне поширення вуалювання, тобто застосування технік креативного обліку, саме у XIX ст. в європейських країнах пов’язано зі значним розвитком діяльності корпоративних утворень в зарубіжних країнах. Так, у 1870 р. в Німеччині був прийнятий закон “Про акціонерні товариства”, у Великобританії в 1862 р. було прийнято “Закон про компанії”. У 1867 р. у Франції було прийнято Закон “Про товариства”, який вперше серед європейських країн регламентував випуск звітності акціонерними товариствами.

Корпорації, як колективні товариства, характеризуються роздвоєнням інтересів користувачів облікової інформації. Тобто в умовах діяльності корпорації з’являються дві умовних групи користувачів облікової інформації з протилежними економічними інтересами: I група – основні власники, заінтересовані у невисокому прибутку з метою мінімізації оподаткування; II група – інвестори, заінтересовані у високому прибутку та, відповідно, у зростанні курсу акцій та дивідендних виплат, а також і власники, які бажають залучити додаткові фінансові ресурси через покращання власних результатів діяльності. Прикладом корпоративних зловживань для реалізації інтересів представників другої групи є скандальні події з компаніями “Enron”, “Worldcom”, “Parmalat” тощо (рис. 1).

Рис. 1. Взаємопротилежність інтересів груп користувачів облікової інформації

Для задоволення потреб цих груп користувачів виникають різноманітні види політик підприємства – дивідендна, амортизаційна, податкова тощо.

Така ситуація завжди зумовлювала для реалізації поставлених перед підприємством цілей використання різноманітних законних і незаконних способів і прийомів. Це підтверджують Г. Гофман і С. Капелюш, які у 70-х рр. ХХ ст. описували західну систему обліку: “В буржуазному суспільстві... застосовуються такі форми рахівництва, які полегшують фальсифікацію і вуалювання даних, дозволяють приховати замаскувати істинні розміри капіталістичного прибутку, ускладнюють перевірку облікових даних” [7, с. 14-15].

Доц. О.А. Заббарова пише, що креативний облік визрів та одержав широкого поширення лише у 90-рр. ХХ ст. в надрах корпоративної організації бізнесу [10, с. 202]. На нашу думку встановлення такого періоду виникнення пов'язано зі звуженим підходом трактування поняття “креативний облік” О.А. Заббаровою. Автор під креативним обліком розуміє умовно-креативний облік, виділений нами (див. рис. 5), який дійсно набув значного розвитку в США у 90-х рр. ХХ ст., оскільки законодавство щодо облікової політики було впроваджено лише у 1972 р., що стало передумовою розгортання таких процесів вже у 90-х рр.

Креативність обліку також необхідно розглянути у взаємозв'язку із трактуванням обліку як мистецтва. Так, В.Д. Белов ще у 1893 р. зазначав, що “науково підготовлений бухгалтер – ... це художник, повністю вільний в своїй творчій діяльності” [2 с. 52]. Таке твердження з'явилося у ХІХ ст., і було, на нашу думку, пов'язано з тим, що для недостатньо освічених людей вміння зводити в звітах дані про стан та результати діяльності підприємства на той час дійсно вважалось мистецтвом. Тому деякі автори називали бухгалтерський облік мистецтвом ведення торгових книг. Це також відмічає проф. С.К. Сальварі [24, с. 2], який пише, що облік спочатку існував в якості практичного мистецтва, і лише пізніше, як і геометрія, перетворився на емпіричну науку.

Проф. Р.Р. Стерлінг в праці “До науки бухгалтерський облік” (1975) [25, с. 216] взагалі визначив мистецтво як антитезу науки. Відповідно, якщо бухгалтерський облік є наукою, то йому непритаманні риси мистецтва, і навпаки, якщо облік є мистецтвом, то він є обов'язково ненауковим. Однією з визначальних тез проф. Р.Р. Стерлінга проти обліку як мистецтва є те, що оскільки облік є мистецтвом в результаті якого одержується фінансова звітність, то процес аудиту зводиться до перевірки чийось смаків, тобто мистецтва. Однак мистецтво не може піддаватись аудиту, а відповідно, і не може проводитись аудит фінансової звітності.

Таких же поглядів дотримується і проф. Ф.Ф. Бутинець, який зазначає, що облік є наукою, і він ніколи не був ні мистецтвом, ні ремеслом [3, с. 6].

Однак деякі сучасні вчені, зокрема, проф. Дж.Д. Томпсон, відносять бухгалтерський облік до проміжних дисциплін між наукою та мистецтвами (рис. 2).

Рис. 2. Бухгалтерський облік у складі інших дисциплін за Дж.Д. Томпсоном [27]

У своєму дослідженні “Союзнаики бухгалтерського обліку” (2004) проф. Дж.Д. Томпсон [27] намагається виявити союзні науки до бухгалтерського обліку. При обранні класичного для обліку критерію класифікації “фокусування на підприємстві” встановлено, що бухгалтерський облік є дисциплінарним союзником з економікою, менеджментом та правом. Однак така точка зору, на думку автора, має певні недоліки в розумінні бухгалтерського обліку, що зумовлює використання іншого критерію – “представлення рахунку”, під яким він розуміє представлення результату діяльності у вигляді певного “виробу” в паперовій, електронній чи іншій формі. Використовуючи такий критерій класифікації наук Дж.Д. Томпсон ставить бухгалтерський облік поряд з такими дисциплінами як журналістика, реклама, картографія, мистецтво і література.

Вищенаведений аналіз праць дозволяє встановити, що серед дослідників відсутня єдність у поглядах стосовно того чи є бухгалтерський облік мистецтвом, чи ні. Вважаємо, що облік як мистецтво, напряду пов’язаний з поняттям творчого, креативного обліку. Пропонуємо для вирішення цього проблемного питання розглянути сутність таких понять як “творчий”, “креативний” та “мистецтво”.

Творчість – це процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні і духовні цінності чи підсумок створення суб’єктивно нового. Поняття креативність є похідним від творчості (від англ. creative – творчий) – це творчі здібності індивіда, що характеризуються готовністю до створення принципово нових ідей, що відхиляються від прийнятих схем мислення і входять до структури обдарованості в якості незалежного фактору, а також здатності вирішувати проблеми, що виникають всередині статичних систем. Мистецтво – також поняття похідне від творчості – це процес чи підсумок вираження внутрішнього світу в (художньому образі), творче сполучення елементів таким чином, який відображає почуття чи емоції [12].

За критерієм утилітарності мистецтва поділяються на прикладні та витончені (чисті). Прикладним мистецтвом до ХІХ ст. називали вираження майстерності в більш практичному змісті, яке більше вважалось ремеслом аніж мистецтвом. Аналогічно, якщо ціллю творця є просування комерційної продукції, то його заняття вважають не мистецтвом, а рекламою.

В останній час смисл слова “мистецтво” дещо змінився, мистецтво стали вважати скороченням (і синонімом) витончених мистецтв.

Прикладному мистецтву притаманна така функція як пропаганда чи комерціалізація. Твори мистецтва нерідко використовуються з цілями пропаганди, що непомітно змінити смаки і настрої публіки. Аналогічна реклама створюється для просування комерційного продукту шляхом створення позитивного до нього відношення у споживача. В обох випадках метою створення є маніпуляція емоційним чи психологічним настроєм відносно певного об'єкта чи ідеї. Те саме і можна сказати про бухгалтерський облік, коли результати творчої діяльності бухгалтерів представляють у фінансовій звітності з ціллю залучення додаткових фінансових ресурсів або максимізації вартості підприємства. Останнім часом в західній обліковій періодичній літературі навіть почали використовувати таке поняття як “репортинг” – система представлення фінансового стану та результатів діяльності підприємства у необхідному світлі, що включає в себе фінансову та нефінансову складові.

Основний критерій, що відрізняє творчість від виготовлення (виробництва) – унікальність його результату. Результат творчості неможливо прямо вивести з початкових умов. Ніхто, окрім, можливо, автора, не може одержати точно такий же результат, якщо створити для нього ту ж вихідну ситуацію. Таким чином, в процесі творчості автор вкладає в матеріал певні можливості, що не можна звести до трудових операцій чи логічного висновку, виражає в кінцевому результаті певні аспекти своєї особистості.

Тобто творча діяльність від фізичної діяльності відрізняється тим, що її не можна змодельовати. Тому моделювання процесів людського мислення, їх формалізація подібно до комп'ютерів, тобто творчої діяльності є малоімовірним. Проф. Х. Дрейфус [9, с. 260] наводить наступні докази цього: “...з психологічної точки зору, твердження, згідно якого розумна поведінка може, всупереч очевидним свідченням противного, здійснюється шляхом застосування тих чи інших фіксованих формальних правил (як це має місце в цифровій обчислювальній машині), “не працює”, оскільки при цьому виникає нескінченний процес введення правил застосування правил. Ні звернення до поняття фізичного вхідного сигналу (застосування якого стає неможливим), як і використання поняття вхідного стимулу (для якого не вдається знайти відповідного визначення)” не можуть усунути цей “регрес в нескінченність”.

Звичайна робота бухгалтера, для характеристики якої достатньо часто використовують поняття “рутина¹”, може бути змодельована. Межі такої моделі встановлюються законодавчою регламентацією НСБО. Однак за умов існування альтернативних варіантів методів ведення обліку кількість таких моделей буде достатньо великою.

Відповідно, якщо не порушувати норм законодавства, то можна достатньо точно встановити можливу кількість варіантів ведення обліку, наприклад, як це і було зроблено доц. О.А. Лаговською [13]. А тому бухгалтерський облік не може бути творчим, креативним, внаслідок існуючих обмежень. До того ж в бухгалтерському обліку ще існують принципи обліку, які виступають у формі додаткових обмежень прояву творчості в ньому, зокрема, принцип обачності (консерватизму)².

---

¹ Рутинна – (франц. routine - від route - дорога), звичні прийоми, методи роботи, звичайні для даного виду діяльності, пристрась до шаблонів; страх перед змінами, застій, косність.

² Питання співвідношення консерватизму та облікової політики потребує окремого дослідження та буде розглянуто в наших подальших публікаціях.

Але, з іншого боку, якщо проаналізувати існуючі види мистецтв, то можна також говорити про існування і в них певних обмежень, в музиці – сім нот, в малюванні – сім кольорів тощо. Це дозволяє висунути гіпотезу про можливість проявів певної бухгалтерської творчості. До того ж в обліку можливо здійснювати певні маніпулювання з двома категоріями – доходи і витрати, на основі порівняння яких і розраховується результат діяльності підприємства.

Підтвердженням нашої гіпотези може бути наступний приклад, в якому наведено способи розрахунку амортизації, які дозволяють обрати той метод, який дозволить принести найбільший розмір прибутку за різних варіантів одержаних доходів.

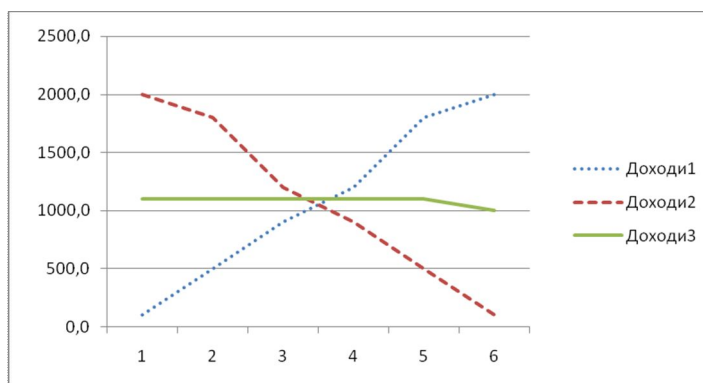
В табл. 2 представлені дані про нарахування амортизації за прямолінійним методом (Прям), методом прискореного зменшення залишкової вартості (ПЗЗВ), методом зменшення залишкової вартості (ЗЗВ), кумулятивним методом (К) на об'єкт основних засобів з вартістю, що амортизується – 5000 грн., строком експлуатації – 5 років.

Таблиця 2. Дані про нарахування амортизації на об'єкт основних засобів, обсяги доходу та розмір чистого прибутку

Показники	Дані по періодах						Сума
	2009.12	2010.12	2011.12	2012.12	2013.12	2014.01	
Методи нарахування амортизації							
Прямолінійний	916,7	1000,0	1000,0	1000,0	1000,0	83,3	5000,0
ПЗЗВ	2200,0	1520,0	912,0	368,0	0,0	0,0	5000,0
ЗЗВ	1656,5	1308,2	914,2	638,9	446,5	35,9	5000,0
Кумулятивний	1527,8	1361,1	1027,8	694,4	361,1	27,8	5000,0
Варіанти доходів							
Доходи1	100,0	500,0	900,0	1200,0	1800,0	2000,0	6500,0
Доходи2	2000,0	1800,0	1200,0	900,0	500,0	100,0	6500,0
Доходи3	1100,0	1100,0	1100,0	1100,0	1100,0	1000,0	6500,0
Чистий прибуток за 1-го варіанту доходів							
ЧистПриб_Прям	-816,7	-500,0	-100,0	150,0	600,0	1437,5	770,8
ЧистПриб_ПЗЗВ	-2100,0	-1020,0	-12,0	624,0	1350,0	1500,0	342,0
ЧистПриб_ЗЗВ	-1556,5	-808,2	-14,2	420,9	1015,2	1473,1	530,3
ЧистПриб_К	-1427,8	-861,1	-127,8	379,2	1079,2	1479,2	520,8
Чистий прибуток за 2-го варіанту доходів							
ЧистПриб_Прям	812,5	600,0	150,0	-100,0	-500,0	16,7	979,2
ЧистПриб_ПЗЗВ	-200,0	210,0	216,0	399,0	375,0	75,0	1075,0
ЧистПриб_ЗЗВ	257,7	368,9	214,4	195,9	40,2	48,1	1125,0
ЧистПриб_К	354,2	329,2	129,2	154,2	104,2	54,2	1125,0
Чистий прибуток за 3-го варіанту доходів							
ЧистПриб_Прям	137,5	75,0	75,0	75,0	75,0	687,5	1125,0
ЧистПриб_ПЗЗВ	-1100,0	-420,0	141,0	549,0	825,0	750,0	745,0
ЧистПриб_ЗЗВ	-556,5	-208,2	139,4	345,9	490,2	723,1	933,8
ЧистПриб_К	-427,8	-261,1	54,2	304,2	554,2	729,2	952,8

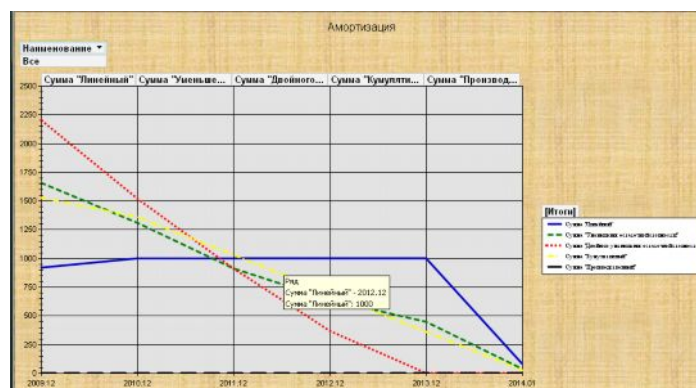

Також в табл. 2 наведено три варіанти доходів, які одержуватиме підприємство протягом строку експлуатації об'єкта основних засобів в однаковому обсязі – 6500 грн. За першим варіантом (Доходи1) доходи з кожним роком зростають, за другим (Доходи2) – зменшуються, за третім (Доходи3) – залишаються без змін (рис. 3).

Рис. 3. Доходи підприємства протягом строку експлуатації об'єкта основних засобів

Провівши розрахунок амортизаційних відрахувань із застосуванням програми для планування амортизаційних відрахувань, були одержані наступні результати (рис. 4).

Рис. 4. Динаміка нарахування амортизаційних відрахувань за 5 років.

Аналізуючи дані рис. 4, можна визначити, що застосування різноманітних методів амортизації дозволяє “перекачувати” прибуток з одних звітних періодів в інші. Використовуючи прискорені методи нарахування амортизації, в перші роки експлуатації об'єкта будуть списані більші обсяги витрат, що зумовлює заниження прибутку в цей період.

Результати, одержані на основі розрахунків, табл. 2, дозволяють встановити, що використовуючи різні методи нарахування амортизації в кінцевому випадку – при закінченні строку корисної експлуатації об'єкта, буде одержано різні результати діяльності. До того ж, залежно від варіантів доходів, одержуваних підприємством, змінюються й методи, які забезпечують одержання найбільшої величини чистого прибутку. Так, при постійному зростанні доходів (Доходи1) найбільший чистий прибуток забезпечує використання прямолінійного методу, при постійному зменшенні обсягів доходів (Доходи2) – метод зменшення залишкової вартості і

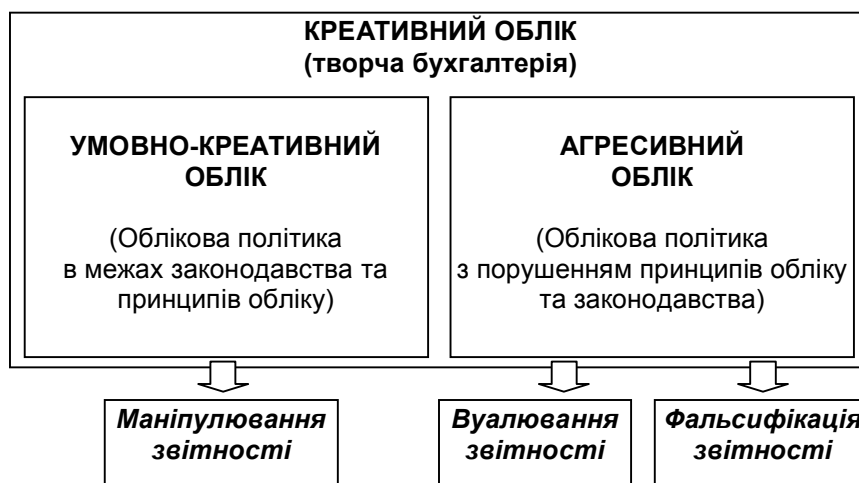
кумулятивний метод, при незмінній величині доходу (ДоходиЗ) – прямолінійний метод. Слід зазначити, що одержання різних варіантів чистого прибутку при застосуванні різних методів нарахування амортизації можливе лише при зміні обсягів доходів протягом строку корисного використання об'єкту.

Використовуючи різноманітні методи нарахування амортизації в межах чинного законодавства можна збільшувати чи зменшувати обсяги чистого прибутку підприємства. Вміння бухгалтера застосовувати такі творчі підходи в межах чинного законодавства для зміни фінансового результату і є, на нашу думку, доказом існування креативного обліку.

Вищенаведене дозволяє встановити, що бухгалтерський облік може бути віднесений до прикладних мистецтв, використовуючи утилітарний підхід до класифікації мистецтв. Однак в цілому бухгалтерський облік не може бути креативним, оскільки значною мірою регламентується за допомогою чітких правил. Повна креативність обліку означала б можливість порушення законодавчо встановлених правил ведення обліку. Тому в цілому бухгалтерський облік може бути креативним або творчим лише тоді, коли він ведеться як в межах, так і з порушенням встановлених законодавчих норм та принципів обліку.

Ведення обліку в межах альтернативних варіантів, передбачених обліковою політикою на основі врахування існуючих принципів обліку пропонуємо називати “умовно-креативний облік”. Для визначення обліку, орієнтованого на умисне порушення законодавчих норм та принципів обліку використаємо назву “агресивний облік”, яка досить часто вживається зарубіжними вченими (А. Карманська, Ч.В. Малфорд, Є.Є. Коміскі).

Взаємозв'язок між запропонованими поняттями представлено на рис. 5.

Рис. 5. Взаємозв'язок між поняттями “креативний облік”, “умовно-креативний облік” та “агресивний облік”

Внаслідок використання технік умовно-креативного та агресивного обліку можливе прикрашання, чи навпаки, погіршення показників звітності, як в рамках чинного законодавства, так і поза його межами. Крайнім варіантом креативного обліку, орієнтованого на “погіршення” показників звітності є виникнення ситуації, яку називають втрати “великої ванни” (“big bath”), коли всі витрати за тривалий період “перекачуються” на певний проміжок діяльності, внаслідок чого показник на графіку доходності в цей проміжок діяльності нагадує глибоку ванну.

Легальним³ способом прикрашання чи погіршення показників звітності є маніпулювання. Маніпулювання в обліку – здійснення законних дій бухгалтером і керівництвом підприємства в межах механізму умовно-креативного обліку з метою коригування стану та результатів діяльності підприємства, що призводить для задоволення інтересів управлінців чи власників, однак зумовлює невідповідність господарських операцій очікуванням ринку.

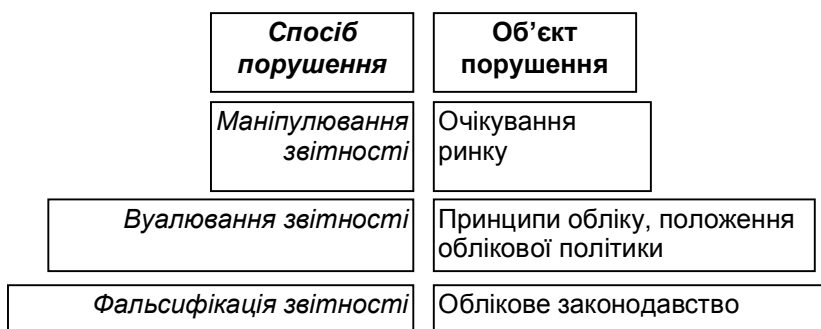
Доц. А.Г. Гаринцев [5, с. 12] та О.А. Заббарова [10, с. 202] під таким маніпулюванням, що передбачає використання творчого підходу до регулювання показників фінансової звітності підприємства, в тому числі балансу, що передбачає зміни структури капіталу і розміру прибутку для здійснення впливу на основні показники балансу, розуміють балансову політику. Вона повинна проводитись в рамках чинного законодавства і нормативних документів в сфері обліку.

Прикрашання чи погіршення показників звітності з порушенням принципів обліку законодавчих норм здійснюється за допомогою вуалювання та фальсифікації.

Досліджені автори (О.А. Заббарова [10], М.Р. Метьюс, М.Х.Б. Перера [14], І.Ф. Шерр [21]) мають різні погляди на поняття “вуалювання” та “фальсифікація” в бухгалтерському обліку. Про неможливість проведення чіткого розмежування між вуалюванням та фальсифікацією зазначав ще Н.А. Блатов у праці “Балансоведення” (1931) внаслідок їх спорідненості. Однак вважаємо, що необхідно відділити ці поняття одне від одного, використовуючи вищенаведену класифікацію креативного обліку (див. рис. 5).

На нашу думку фальсифікація пов'язана з порушенням облікового законодавства, що зумовлює умисне викривлення показників звітності. Під вуалюванням розуміємо умисне викривлення окремих статей активу чи пасиву через порушення принципів обліку, положень облікової політики підприємства. Під маніпулюванням розуміємо порушення відповідності господарських операцій очікуванням ринку.

Способи та об'єкти порушення із використанням маніпулювання, вуалювання та фальсифікації представлено на рис. 6.

Рис. 6. Способи та об'єкти порушення при використанні технік креативного обліку

³ На нашу думку в систему бухгалтерського обліку необхідно ввести обмеження стосовно такого “легального маніпулювання” шляхом застосування в обліку диференційованого підходу до використання принципу консерватизму (обачності).

Виділення трьох способів порушення дозволяє ідентифікувати “вузьке місце” системи обліку в Україні. На нашу думку маніпулювання і вуалювання фінансової звітності є достатньо дієвим механізмом зловживань в бухгалтерському обліку, які дуже складно виявити, оскільки всі маніпуляції проводяться в рамках нормативного законодавства.

Для того, щоб здійснити зловживання в необхідний для підприємства момент потрібно змінити облікову політику, щоб обрати ті методи обліку, які дозволяють провести маніпулювання показниками звітності. Саме тому проф. Е. Райс пише, що найчастіше компанія, що оголошує про зміну облікової політики, дає сигнал про можливе застосування уловок “творчої” бухгалтерії. Кожен раз, коли ви бачите будь-яку зміну облікової політики, у Вас в голові мають з’являтися слова “щур” чи “сморід”. Якщо ви бачите, що облікова політика підприємства змінюється декілька разів на рік, чи що такі зміни відбуваються частіше ніж раз на декілька років, вам, ймовірніше, варто пошукати інші можливості для інвестування [17, с. 287-288]. Вищенаведене дозволяє встановити, що облік в умовах НСБО має прогалини, які дозволяють здійснювати зловживання.

Для вирішення існуючої ситуації нами виділено два основних напрями:

1) розробка методик контролю:

- відповідності застосування принципів обліку;
- за змінами в обліковій політиці підприємства;
- відповідності обраних методів і процедур обліку очікуванням ринку.

2) створення методологічних обмежень на основі застосування принципу консерватизму.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. В дослідженні встановлено, що бухгалтерський облік може бути віднесений до прикладних мистецтв, тобто в обліку існує можливість прояву певної бухгалтерської творчості.

2. Повністю бухгалтерський облік може бути креативним або творчим лише тоді, коли він ведеться як в межах, так і з порушенням встановлених законодавчих норм та принципів обліку.

3. На основі емпіричних досліджень доведено існування умовно-креативного обліку. Запропоновано називати “умовно-креативним обліком” напрям ведення обліку в межах альтернативних варіантів, передбачених обліковою політикою на основі врахування існуючих принципів обліку. Напрямок ведення обліку, орієнтований на умисне порушення законодавчих норм та принципів обліку пропонуємо називати “агресивний облік”.

4. Внаслідок використання технік умовно-креативного та агресивного обліку можливе прикрашання, чи навпаки, погіршення показників звітності, як в рамках чинного законодавства, так і поза їх межами. Легальним способом прикрашання чи погіршення показників звітності є маніпулювання. Прикрашання чи погіршення показників звітності з порушенням принципів обліку і законодавчих норм здійснюється за допомогою вуалювання та фальсифікації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Азаренкова Г.М.* О проблеме креативных (творческих) методов бухгалтерского учета / Г.М. Азаренкова, А.А. Буцкая // Удосконалення обліку та аналізу господарської діяльності на основі впровадження нових Положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні: Тези доповідей міжнар. Наук.-практ. конф. 16-18 жовт. 2000 р. / Відп. за вип. В.М. Івахненко. – К.: КНЕУ, 2000. – С. 3-5.
2. *Белов В.Д.* Бухгалтерия как наука / В.Д. Белов // Счетоводство. – 1893. – № 4. – С. 50-53.
3. *Бутинець Ф.Ф.* Альфа і омега бухгалтерського обліку або моя болісна несповідь / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир: ПП “РУТА”, 2007. – 328 с.
4. *Бутинець Ф.Ф.* Бухгалтерський облік: наука, мистецтво, ремесло / Ф.Ф. Бутинець // Вісник ЖІТІ. – 2001. – № 15. – С. 3-14.
5. *Гарынцев А.Г.* Балансовая политика коммерческих организаций: автореф. диссертации на соискание ученой степени кандидата эконом. наук: спец. 08.00.12 “Бухгалтерский учет, статистика” / Гарынцев Андрей Геннадиевич. – Казань, 2008. – 24 с.
6. *Головащенко О.М.* Вплив креативних методів обліку на Інформацію фінансової звітності / О.М. Головащенко // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції “Наука і освіта ‘2005”. 7-21 лютого. Том 81. Облік і аудит. – Дніпропетровськ: наука і освіта, 2005. – С. 42-45.
7. *Гофман Г.* Очерки развития форм бухгалтерского учета. Под. ред. С.К. Татура. / Г. Гофман, С. Капелюш. – М.: “Финансы”, 1966. – 123 с.
8. *Дмитренко И.Н.* Аудит учетной политики предприятия как средство оптимизации креативного учета / И.Н. Дмитренко, Т.Ф. Серета // Аудит як важливий інструмент ринкової економіки. Збірник тез та текстів виступів на науково-практичній конференції з аудиту. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – С. 141-143.
9. *Дрейфус Х.* Чего не могут вычислительные машины / Х. Дрейфус. – М.: Издательство “Прогресс”, 1978. – 334 с.
10. *Заббарова О.А.* Балансоведение: учебное пособие / О.А. Заббарова. – М.: КНОРУС, 2007. – 256 с.
11. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” (із змінами, внесеними згідно із Законом N 3422-IV (3422-15) від 09.02.2006).
12. Искусство [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org>.
13. *Лаговська О.А.* Бухгалтерський облік розподілу доходів в умовах соціально-орієнтованої економіки: організація та методика: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата эконом. наук: спец. 08.00.09. “Бухгалтерський облік, аналіз і аудит” / Лаговська Олена Адамівна. – Житомир, 2007. – 280 с.
14. *Мэтьюс М.Р.* Теория бухгалтерского учета: Учебник / Пер. с англ. под ред. Я.В. Соколова, И.А. Смирновой. / М.Р. Мэтьюс, М.Х.Б. Перера. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1999. – 663 с.
15. *Пушкар М.С.* Креативний облік (створення інформації для менеджерів): Монографія. / М.С. Пушкар. – Тернопіль, Карт-Бланш, 2006. – 334 с.
16. *Рабошук А.В.* Облікова політика та креативний облік: взаємозв'язок понять / А.В. Рабошук // Зимові читання, присвячені ідеям П.П. Німчинова та І.В. Малишева. Збірник тез та текстів виступів на Третій всеукраїнській науковій

конференції, присвяченій видатним вченим в галузі бухгалтерського обліку д.е.н, проф. І.В. Малишеву, д.е.н., проф. П.П. Німчинову. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – С. 60-62.

17. Райс Э. Разоблачение тайн бухгалтерского учета. Как разобраться в бухгалтерской отчетности и в финансовом анализе / Э. Райс. – М.: ЗАО “Олимп-Бизнес”, 2006. – 352 с.

18. Тринька Л.Я. Креативні методи обліку: їх суть і значення в обліковій практиці вітчизняних підприємств / Л.Я. Тринька // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Облік, аналіз і аудит у сучасному бізнесі”. – Львів: Компакт-ЛВ, 2004. – С. 335-337.

19. Хмелевська А.В. Дослідження креативного обліку як напряму творчого розвитку бухгалтерського обліку / А.В. Хмелевська // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2003. – № 5. – Ч. 2, Т. 1. – С. 23-28.

20. Чацкіс Ю.Д. Креативний облік і його вплив на психологічні аспекти кодексу етики керівника / Ю.Д. Чацкіс // Материалы международной научно-практической конференции “Культура и экономика”. 20-21 марта 2008. Донецк. – С. 351-354.

21. Шерр И.Ф. Бухгалтерия и баланс. 3-е издание. Перевод с 5-го немецкого издания С.И. Цедербаума. Редакция, дополнения и примечания проф. Н.С. Лунского. / И.Ф. Шерр. – М.: издательство “Экономическая жизнь”, 1925. – 579 с.

22. Amat Oriol. Articles. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.oriolamat.cat/articleseng.html.

23. Mulford Ch.W. The Financial Numbers Game. Detecting Creative Accounting Practices / Ch.W. Mulford, E.E. Comiskey. – New York: John Wiley & Sons, INC. – 2002. – 395 p.

24. Salvary S.C. Accounting: A General Commentary On An Empirical Science / S.C. Salvary. – Buffalo, NY, 2007. – 57 p.

25. Sterling R.R. Toward a Science of Accounting. Scholars Book Co. / R.R. Sterling. – Houston, Texas. September/October. 1975.

26. Stolowy H. Accounts manipulation: a literary review and proposed conceptual framework. Eight draft. / H. Stolowy, G. Braeton. – Paris, January 13, 2003. – 59 p.

27. Thompson G.D. Accounting’s allies / G.D. Thompson // The Fourth Asia Pacific Interdisciplinary Research in Accounting Conference. – Singapore, University of Canterbury, Christchurch. – July 2004. – P. 1 - 23.